

EL MODERNISME

El Modernisme és un moviment cultural, literari i artístic que neix pels volts dels anys 90 del segle XIX amb uns objectius clars: **modernitzar i europeïtzar** la cultura i la literatura catalanes. Els modernistes critiquen la societat i la cultura catalanes, que consideren anacròniques, és a dir, antiquades, i localistes. Es proposaran **promoure una cultura i un art moderns i europeus, superant els models vuitcentistes**.

LÍMITS CRONOLÒGICS DEL MODERNISME

- Podem dir que el Modernisme apareix com a moviment global l'any **1892** quan la revista *L'Avenç* es convertirà en la plataforma d'aquest moviment, ja que recollirà totes les novetats artístiques i literàries que s'estan produint a Europa.
- Es dona com a data de tancament del moviment modernista l'any 1911, en què moren dos modernistes significats: el poeta Joan Maragall i el pintor Isidre Nonell. Amb tot, es considera que l'última obra literària modernista és la novel·la *La vida i la mort d'en Jordi Fragonals*, de Josep Pous i Pagès, publicada l'any 1912.

OBJECTIUS DEL MOVIMENT MODERNISTA

Com s'ha dit abans, **el Modernisme pretén renovar, modernitzar i posar a nivell europeu la cultura, la literatura i l'art catalans**. Per tant, representa bàsicament una **oposició entre present i passat, entre tradició i progrés**. Per als artistes modernistes, l'art, la literatura, la cultura en general han de respondre als temps que corren i canviar al mateix temps que ho fa la història. Acusen la societat catalana d'estar endarrerida en tots els aspectes: científic, literari, cultural, artístic, polític, etc.

Quin era el panorama literari amb què es troben els modernistes?

En el terreny literari, el panorama que es troben els modernistes és el d'una literatura oficial, lligada encara als models romàntics de la Renaixença, representada pels Jocs Florals. Consideren que aquests ja no aporten res de nou a la literatura catalana: ni per la temàtica (recordem el lema dels Jocs Florals "Fe, Pàtria, Amor"), ni pel que fa al paper de l'escriptor, que no és un professional de la literatura. A més, la Renaixença havia perpetuat un català literari anacrònic, medievalitzant, que no tenia res a veure amb el que es parlava al carrer i que els modernistes consideraven que no era apte per fer literatura moderna. Per això, una de les preocupacions del moviment modernista serà normativitzar la llengua catalana i modernitzar-la, fer-la apta per escriure literatura moderna i a nivell de l'europea, objectiu que aconseguirà la generació següent d'intel·lectuals, els noucentistes, ja que l'any 1913 Pompeu Fabra publicarà les seves *Normes ortogràfiques*. D'altra banda, en el món de la literatura catalana existeix el nucli d'escriptors realistes i naturalistes (amb els crítics Joan Sardà i Josep Yxart i el novel·lista Narcís Oller). Els modernistes no rebutjaran mai aquest grup d'escriptors i valoraran l'esforç que van fer d'intentar crear literatura lligada al present.

Per tant, "modernista" serà sinònim d'intel·lectual i artista partidari de:

- modernitzar la cultura catalana a partir del trencament amb la tradició.
- europeïtzar la societat i la cultura.
- renovar les estructures polítiques i socials.

ETAPES DEL MOVIMENT MODERNISTA

El Modernisme viurà dues grans etapes:

1A ETAPA: 1892-1900. És l'etapa més combativa del moviment, en la qual els modernistes aniran reben i assumint les novetats que s'estan produint a Europa en tots els àmbits. En aquesta primera etapa tindrà un paper molt important la revista *L'Avenç*, que es convertirà en la plataforma dels joves intel·lectuals modernistes (Maragall, Fabra, Jaume Brossa, Alexandre Cortada...). L'objectiu principal de la revista i dels intel·lectuals que hi col·laboren és **recollir les novetats del moment, ser moderna i progressista**. Per això serà la introductora de l'obra de Nietzsche i d'Ibsen, entre d'altres.

També en aquesta primera etapa apareixeran un seguit d'articles de Joan Maragall, que parlaran sobre literatura, però també faran referència a qüestions polítiques i socials: crítica el sistema polític espanyol de la Restauració, el caciquisme, l'immobilisme social, la indiferència de la societat catalana davant dels problemes del país (recordem que l'any 1898 té lloc el desastre colonial de Cuba). Maragall demana una resposta activa a la burgesia catalana, ja que pensa que és l'únic sector de la societat que pot dur a terme una renovació del país. Per aquesta raó, Maragall considera que Catalunya, si es modernitza i s'europeïtza, pot ser el motor polític, econòmic i social d'Espanya.

El Regeneracionisme

Els modernistes consideren que Catalunya està abocada a la decadència si no passa per un procés de modernització i europeïtzació. La societat catalana està "malalta" i necessita "regenerar-se". L'artista serà l'encarregat de diagnosticar aquesta malaltia i de donar-li solució, és a dir, serà l'encarregat de divulgar entre la societat la modernitat europea. Per tant, hi haurà un sector d'intel·lectuals i d'artistes modernistes, els anomenats "regeneracionistes", que opinen que **la cultura i l'art han de tenir una funció social**: fer progressar la societat, superar el seu endarreriment, trencar amb totes aquelles estructures que la mantenen immòbil i anacrònica. **I l'artista tindrà també una funció social**, serà alguna cosa més que un creador: serà l'encarregat de modernitzar la societat i la cultura a través del seu art. Aquesta postura que es dona en la primera etapa modernista rep el nom de **Regeneracionisme**.

Per a aquest sector dels intel·lectuals modernistes, la societat catalana (i la seva cultura i literatura) és **provinciana, localista, anacrònica**. Aquesta situació reclama una

solució immediata, una **regeneració**. Catalunya feia massa temps que "vivía del passat", la qual cosa implicava:

- immobilisme en el sentit polític i social
- endarreriment literari i artístic (aquí cal notar la crítica que es feia a la literatura lligada a la Renaixença i als Jocs Florals).

Calia, doncs, "regenerar" la societat catalana, "curar-la" dels seus mals. Per aconseguir-ho, els modernistes pensen que, en primer lloc, la cultura i la literatura catalanes s'han de deslligar tant dels models literaris localistes i folclòrics propis de la Renaixença, com dels models culturals espanyols i defensen un **nacionalisme cultural**. Opinen que si Catalunya continua produint una **cultura sucursalista**, que depèn massa del que es fa a Espanya i no es mira en el mirall europeu, mai no podrà assolir la modernitat.

El paper de l'artista modernisme dins del Regeneracionisme: influència de Nietzsche i d'Ibsen

Dins del Regeneracionisme, tindran un paper molt important les figures del filòsof Nietzsche i del dramaturg noruec Ibsen. Del primer recullen la crítica despietada del passat i dels valors tradicionals. Nietzsche parla d'un "home nou" [el Superhome], que amb la seva voluntat individual i amb el seu orgull pot canviar la societat. Els regeneracionistes recullen aquestes teories i consideren que l'artista modernista té la tasca de dur la modernitat a la massa social. Per això els artistes formen una mena d'aristocràcia intel·lectual que està per sobre de la resta d'homes. **L'intel·lectual i l'artista serà un ésser superior, messiànic, un guia que amb la seva voluntat individual modernitzarà i regenerarà la seva societat, ja que és el dipositari de les claus de la modernitat i del canvi.** L'artista serà un "Superhome", un Messies que guiarà la societat, perquè aquesta és incapaç per ella mateixa d'engegar un procés de canvi. Per tant, el que destaca del paper de l'artista modernista és el seu **individualisme**.

En què havia de consistir la "regeneració", el canvi que calia que la societat experimentés? Els modernistes regeneracionistes opinen que calia superar totes aquelles situacions que mantenien la societat endarrerida i ignorant: el sistema polític de la Restauració, la tradició, la religió intolerant, la cultura anacrònica... Ajudar la societat a superar aquesta situació és la funció de l'artista, que ho farà a través del seu art i del seu paper com a guia.

Un sector d'intel·lectuals regeneracionistes estaven ideològicament propers a l'anarquisme, ja que creuen que la renovació social, política i cultural s'ha de dur a terme des de postures individualistes i força utòpiques. En general, els regeneracionistes seran gent bàsicament d'ideologia política esquerrana. Un altre sector connectarà amb la tradició laica, progressista i federal del XIX, que donarà lloc amb el temps al catalanisme polític d'esquerres. Per primera vegada, aquests artistes, que neixen de laburgèsia, criticaran la seva pròpia classe social.

L'Esteticisme

Al costat del grup modernista lligat a la revista *L'Avenç*, de tendència regeneracionista i que opinen que la modernització i l'europèitziació de la cultura i la literatura catalanes s'ha d'estendre també a tots els àmbits socials i polítics, existeix un grup d'intel·lectuals que en general planteja les mateixes idees de **renovació, modernització i europèitziació**, però des de plantejaments purament estètics, no socials ni polítics. Això vol dir que defensen una renovació només de l'art, sense entrar en consideracions socials. Són els **esteticistes**. Com a capdavanter d'aquest grup destaca el pintor i autor teatral Santiago Rusiñol. Els esteticistes, tot i que el seu objectiu bàsic pel que fa a l'art és el mateix que el dels regeneracionistes, consideren que, efectivament, és necessari renovar la cultura catalana i modernitzar-la en tots els seus aspectes, però no es preocuparan de qüestions polítiques ni socials, sinó que es limitaran a treballar pel canvi i la modernització des del punt de vista estètic, d'aquí la denominació d'"esteticistes". Practiquen l'anomenat "**art pour l'art**", consideren que aquest no ha de tenir cap paper social regenerador, senzillament són creadors de bellesa, opinen que la finalitat de l'art és el gaudi estètic.

Santiago Rusiñol i Ramon Casas són els artistes més destacats d'aquest grup. Han viatjat a París i han conegut les darreres novetats artístiques europees. Això els convertirà en "artistes nous", provocadors en les actituds, la manera de comportar-se, de vestir-se... Aquest fet refermarà la idea que l'artista és un ésser diferent i especial, que està per sobre de la resta de la societat.

Els esteticistes creuen que l'artista és un ésser superior i diferent a la resta de la societat perquè viu dedicat a la creació de la bellesa. Critiquen la societat en què viuen perquè afavoreix la uniformitat, la lletjor, la vulgaritat, mentre que ells defensen la bellesa, la poesia, la diferència, el gaudi estètic, l'individualisme.

- Rebutgen l'art propi de la generació vuitcentista perquè el consideren menestral, mentre que ells defensen un "art nou", modern, que només anirà adreçat a una minoria escollida, ja que la societat en general no pot entendre una forma tan elevada de bellesa.
- Els esteticistes constituïran la primera generació d'artistes d'ascendència burgesa que voldran dedicar-se professionalment a l'art. Rebutjaran continuar amb els negocis o professions familiars per dedicar-se a l'art, que consideraran una professió tan digna com qualsevol altra. Fins aleshores, els artistes vuitcentistes eren metges, advocats, etc, que es dedicaven a l'art o a la literatura com a segona activitat. Els modernistes hauran de lluitar perquè la societat reconegui que l'artista és un professional que pot viure de la seva feina.

"Bohèmia daurada" i "Bohèmia negra"

Les actituds i els comportaments del grup modernista esteticista estan molt lligats al que s'anomena "bohèmia", una forma de vida, de comportar-se, de vestir-se, etc,

propi d'aquells artistes que es volen presentar com a creadors de bellesa, que viuen totalment dedicats al seu art i que, per tant, han de ser diferents de la resta de la societat en tots els aspectes. Ara bé, els esteticistes, en general, formen el que s'anomena "bohèmia daurada". No podem oblidar que la majoria eren fills de famílies burgeses, amb negocis, que podien donar-los suport econòmic mentre ells es dedicaven exclusivament a la creació artística, per la qual cosa no s'havien de preocupar per qüestions econòmiques. Però paral·lelament existia un grup d'artistes, la majoria d'ells provinents de comarques i que no pertanyien a famílies benestants, que no tenien cap suport econòmic en cas que no poguessin comercialitzar les seves obres. Formaven part de l'anomenada "bohèmia negra". Aquests artistes arribaven a Barcelona i sovint es trobaven inadaptats al medi urbà i sense cap suport econòmic, la qual cosa feia que haguessin de malviure fent feines poc satisfactòries que no els deixaven dedicar-se completament a l'art i dignificar-se completament com a artistes. Aquests conflictes derivaven de vegades en un desajustament entre els seus propòsits i projectes artístics i la realitat que els tocava viure. Molts cops aquests artistes que formaven la "bohèmia negra" van viure situacions de misèria, malalties, problemes mentals i, fins i tot, alguns d'ells van arribar al suïcidi.

LES FESTES MODERNISTES

Els dos grups d'artistes modernistes [regeneracionistes i esteticistes] conflueixen en la celebració de les anomenades "Festes Modernistes", que van ser tres i que va organitzar a Sitges Santiago Rusiñol. Aquestes festes van ser concebudes amb la finalitat de donar a conèixer totes les iniciatives que s'estaven produint per modernitzar la societat catalana i rebutjar l'art del passat. La més important és la segona (1893), en què es va estrenar l'obra de teatre *La intrusa*, de Maeterlinck. En la seva representació i posada en escena hi van col·laborar, entre d'altres, Pompeu Fabra, que en va fer la traducció al català, Raimon Casellas, que farà l'article de presentació, Maragall, Jaume Brossa... Tots aquests intel·lectuals, procedeixin del grup que procedeixin, col·laboraran en aquest acte amb la voluntat de manifestar-se a favor d'un art modern i europeu. *La intrusa* representarà el símbol d'aquest art nou, que rebutja els plantejaments realistes i que defensa una estètica més sensorial, subjectiva, oposada a la raó.

Cap al 1898 està acabant la primera etapa del moviment modernista. El regeneracionisme de tipus anarquitzant es dona per liquidat, ja que s'arriba a la conclusió que no es pot canviar la societat des de posicions individualistes extremes. Tampoc ha donat resultat la postura esteticista d'evasió davant la realitat, de tancament en el "jo" de l'artista si el que es pretén és que aquest sigui professional i que el seu art sigui reconegut i acceptat per la societat.

2A ETAPA. 1900-1911. Mentre que la primera etapa del moviment s'havia caracteritzat per ser combativa i fonamentalment teòrica, la segona etapa significa l'acceptació de l'art i la literatura modernistes per part de la burgesia catalana. Es pot considerar que el Modernisme "triomfa" com a moviment cultural, literari i estètic. Els modernistes s'adonen que per canviar la societat necessiten el suport de les classes dirigents i per això moderen les seves postures radicals i agressives. Alhora, la burgesia, sensibilitzada

arran del desastre colonial del 1898, comença a fer seves les idees de canvi i de modernitat que han defensat els modernistes i comencen a adherir-se a un catalanisme polític de caire conservador (representat per la Lliga de Prat de la Riba).

En aquesta segona etapa els artistes podran prendre dues postures:

- Dirigisme cultural, és a dir, col·laboració amb les classes burgeses dominants per tal de poder dur a terme el seu programa artístic renovador.
- Continuar amb una postura individualista, d'inadaptació i de ideologia vagament anarquitzant.

Pel que fa a les publicacions que recolliran les iniciatives modernistes en aquesta segona etapa destaquen *Joventut* i *El poble català*.

Durant la segona etapa del Modernisme es produeix una forta renovació de la vida cultural de les comarques catalanes (Reus, Girona, Palafrugell i Terrassa), cosa que provoca que alguns intel·lectuals emigrin a Barcelona i que, inadaptats al medi urbà i fracassats en l'intent de comercialitzar la seva obra, desemboquin en actituds de bohèmia negra, sovint amb un final tràgic.

En aquesta segona etapa s'escriuen la majoria d'obres modernistes, començant per *Els sots feréstecs*, de Raimon Casellas (1901) i acabant per *La vida i la mort d'en Jordi Fraginals*, de Josep Pous i Pagès (1912).

En el moment que sembla que els objectius de renovació i modernització dels modernistes comencen a assolir-se, perquè la burgesia ha fet seu el programa social, polític i cultural del moviment, apareix una nova generació de joves, que plantejaran noves alternatives: els noucentistes. Aquest grup irromp amb força en el panorama cultural català a partir de 1906. Havien fet seu el principal objectiu de la generació modernista: la voluntat de normalitzar la cultura catalana, de modernitzar-la i posar-la a l'altura europea. Però ho faran des de postures conservadores i de dirigisme cultural, per la qual cosa criticaran tot allò que el Modernisme tenia d'anarquia i d'individualisme. D'aquí que els modernistes els consideressin com a intel·lectuals i artistes que havia venut el seu art per adaptar-se a un sistema. Però el programa noucentista acabarà triomfant i això significarà l'esgotament progressiu del moviment modernista, el final del qual s'acostuma a situar al voltant del 1911.